

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

فروشگاه کتابخانه ملی

کوشش اسکنائی

تألیف

علی مصریان

گوش اسکنانی

گویش اسکنانی

تألیف

علی مصریان

فرهنگستان زبان و ادب فارسی

نشر آثار / تهران ۱۳۹۹

گوش اسکنانی

تالیف علی مصریان

صفحه‌آرا: محبوبه امینی‌مهر

مدیر فنی چاپ: حمیدرضا دمیرچی

چاپ اول: ۱۳۹۹ چاپ و صحافی: سامان

شماره: ۵۰۰ نسخه قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۳۵-۸۹-۲ ISBN: 978-600-8735-89-2

نشانی: تهران، بزرگراه شهید حقانی، بعد از ایستگاه مترو، بلوار دکتر

حسن حبیبی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۶۳۹۴

تلفن: ۶۸-۸۸۶۴۲۳۳۹ (۰۲۱): دورنگار: ۸۸۶۴۲۵۰۰ (۰۲۱)

وبگاه: www.apll.ir

حق چاپ محفوظ است.

فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

فروست

شابک

وضعیت فهرست نویسی

یادداشت

یادداشت

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

شناسه افزوده

رده‌بندی کنگره

رده‌بندی دیویی

شماره کتابخانه ملی

مصریان، علی، ۱۳۴۳-

گوش اسکنانی / تالیف علی مصریان. ۱۳۹۹.

تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی،

۱۱۷ ص: مصور، جدول.

فرهنگستان زبان و ادب فارسی؛ ۲۲۱.

978-600-8735-89-2

فیپا

پشت جلد به انگلیسی: Ali Mesrian, The Eskanāni Dialect

کتابنامه: ص. ۱۱۵-۱۱۶.

اسکنانی

Eskanani dialect

لکی

Laki language (Iran)

زبان‌های ایرانی -- گویش‌ها

Iranian languages -- Dialects

فرهنگستان زبان و ادب فارسی

Academy of Persian Language and Literature

PIR۳۲۸۶

۹۴۴

۷۵۲۵۷۸۳

فهرست

۷	پیشگفتار، مقدمه و روش پژوهش
۱۹	نقشه‌ها
۲۳	نمودار درختی و جدول‌های اطلاعات جغرافیایی، آماری و زبانی
۳۱	نشانه‌های آوایی
۳۵	واژه‌نامه فارسی به اسکَنانی
۷۱	جمله‌های فارسی به اسکَنانی
۸۱	مشخصه‌های دستوری
۹۷	ضمیمهٔ ۱: داستان
۱۰۱	ضمیمهٔ ۲: نام‌های خاص
۱۰۷	ضمیمهٔ ۳: برگه‌های مشخصات فردی
۱۱۳	منابع

پیشگفتار، مقدمه و روش پژوهش

به نام خدا

پیشگفتار

تحقیق درباره گویش اسکنانی نخستین بار در سال ۱۳۸۵، به پیشنهاد مؤلف، طی یک کار میدانی با عنوان دفتر گویش لکی اسکنانی در گروه گویش‌های ایرانی فرهنگستان زبان و ادب فارسی انجام گرفت و با ابتکاری نو و دقت علمی بیشتر در معرفی و ارائه مطلب مدوّن شد. نتیجه کار، دفتری شد که بیش از ۱۱۰۰ واژه موضوعی پایه و پُرسامد (اسم، صفت، فعل، قید، ضمیر) و تعداد ۸۰ جمله ساده و مرکب و پیچیده را در بر داشت. پرسشنامه‌ای که مبنای این تحقیق قرار گرفت، پیشتر، در سال ۱۳۸۴، پس از بازنگری محتوایی، به تصویب اعضای شورای داخلی^۱ گروه گویش‌های ایرانی فرهنگستان زبان و ادب فارسی نیز رسیده بود.

با طراحی جدول‌های اطلاعاتی و ترسیم نمودار درختی و الحاق نقشه‌های منطقه به این دفتر، اطّاب در نگارش اطلاعات جغرافیایی، آماری و منطقه‌ای به کنار رفت؛ همچنین، برگه‌های مشخصات فردی ویژه‌ای برای گویشور و پژوهشگر با محتوای اطلاعاتی دقیق و ضروری طرح و تنظیم شد و جدول نشانه‌های آوایی نیز صورتی تخصصی یافت.

در اسفندماه ۱۳۸۹ گزیده‌ای از واژه‌های این پژوهش، در فهرستی موضوعی، با عنوان «واژه‌هایی از گویش لکی (اسکنانی)» در بخش داده‌های گویشی مجله گویش‌شناسی^۲

۱. دکتر بدرالزمان قریب، دکتر یدالله ثمره، دکتر علی اشرف صادقی، دکتر یحیی مدرسی.

۲. مصریان، علی و آذر کلهر، «واژه‌هایی از گویش لکی (اسکنانی)»، گویش‌شناسی (۷) (ویژه‌نامه نامه فرهنگستان).

دوره پنجم، شماره اول، سال ۱۳۸۷.

(ص ۱۲۶-۱۴۸) به چاپ رسید. در آن شماره، ضمن معرفی اجمالی منطقه، تعداد ۵۲۵ واژه پایه و برگزیده در این گویش به کمک نشانه‌های آوانگار بین‌المللی (IPA) آمده است. کتاب حاضر صورت بازنگری شده و کامل‌تر تحقیقی است که در سال ۱۳۸۵ توسط مؤلف انجام گرفت. با این راهکار، از این پس، پژوهشگر و گویشور دیگر در قید پرسشنامه‌های ازپیش طراحی شده با مضامین کلیشه‌ای نیستند، بلکه هر دو نفر می‌توانند با هم‌صحبتی و همیاری با یکدیگر مجموعه‌ای از داده‌های گویشی قابل تأمل و تازه‌یاب را فراهم آورند. هرچند، در این میان، پرسشنامه‌های قدیمی همچنان می‌توانند محل توجه قرار گیرند.

این ابتکار، به نوبه خود، شیوه‌نامه‌ای کارآمد و الگویی ساده و مناسب برای پژوهشگران حوزه زبان و علاقه‌مندان به گردآوری داده‌های گویشی است. بدیهی است، گردآورندگان داده‌های گویشی می‌توانند با توجه به فرهنگ، آداب و رسوم، باورها، سنت‌ها و شیوه زندگی بومی گویشوران و نیز با در نظر گرفتن آب و هوا، پوشش گیاهی و گونه‌های جانوری هر منطقه واژه‌هایی بدین فهرست بیفزایند و یا از بعضی موارد صرف‌نظر کنند. همچنین، این فرصت فراهم است تا گویش‌پژوهان برای شناسایی، معرفی و ثبت ساخت‌های دستوری خاص و رایج در هر گویش، کلمه‌ها، ترکیب‌ها و جمله‌های مناسب و مرتبط با ساخت‌های صرفی یا نحوی مورد نظر را در مجموعه خود بگنجانند. بدین ترتیب، پیکره زبانی غنی و ارزشمندی فراهم خواهد آمد تا مبنای تحقیقات آتی قرار گیرد. بی‌تردید، افزودن مواردی چون اصطلاحات، کنایات، ضرب‌المثل‌ها، مثل‌ها، شعرها، ترانه‌های عامیانه، داستان‌ها، افسانه‌ها، تصویرها و اسناد در بخش پایانی نیز بر غنای این مجموعه خواهد افزود.

در پایان، از همکار گرامی سرکار خانم آذر کلهر، پژوهشگر فرهنگستان زبان و ادب فارسی، که گویشور این گویش می‌باشند و در گردآوری و بازبینی داده‌های این تحقیق صمیمانه، صبورانه و با دقت نظر علمی همیاری و همکاری کردند کمال امتنان را دارم. همچنین، مراتب قدردانی خود را از جناب آقای دکتر محمد دبیرمقدم، معاون محترم علمی- پژوهشی فرهنگستان زبان و ادب فارسی به خاطر اظهارنظرهای علمی و ارزنده ایشان اعلام می‌دارم و از استاد فرهیخته، جناب آقای دکتر محمدتقی راشد محصل، مدیر محترم گروه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی فرهنگستان زبان و ادب فارسی، که ضمن بازبینی دقیق این پژوهش فرصت بازنگری و چاپ آن را فراهم آوردند نیز سپاسگزارم.

علی مصریان

فرهنگستان زبان و ادب فارسی

پائیز ۱۳۹۹

مقدمه

در همدان، اقوام گوناگون با فرهنگ‌های خاص خود زندگی می‌کنند. این اقوام، بی‌تردید، تا اندازه‌ای از یکدیگر تأثیر پذیرفته‌اند. شهرستان ملایر نیز در مجاورت استان لرستان و شهرستان‌های کُرنشین این استان واقع شده است. لک‌ها در جنوب استان همدان و در مجاورت استان لرستان ساکن‌اند.

گوش لکی یکی از گویش‌های شاخه غربی شمالی^۱ زبان‌های ایرانی نو و زیرشاخه‌ای از گویش کردی (گروه جنوبی) است (بلو، ۵۴۴/۲). با فاصله گرفتن لک‌ها از کُردها و نزدیکی آنان با اقوام لُر، فرهنگ و گویش لکی تحت تأثیر لُری قرار گرفته است، به طوری که امروزه فرهنگ لک و لُر آن‌چنان درهم آمیخته که تشخیص تفاوت میان آنها بسیار دشوار است. هرچند نحو و واژگان لکی تحت تأثیر گویش لُری تغییر کرده، ویژگی‌های دستور زبان لکی و نظام فعلی آن، مانند همه گویش‌های کُردي، شبیه به زبان‌های ایرانی غربی شمالی^۲ است. آنچه مسلم است، لکی با لُری تفاوت اساسی دارد و بیشتر به کُردي شبیه است (ایزدی، ۱۷۵).

اسکنانی گویش اهالی لک و لُر روستای اسکنان است. تا آنجایی که مؤلف آگاهی دارد، این نخستین باری است که نسبت به گردآوری گویش لکی اسکنانی اقدام شده است. با در نظر گرفتن آنکه این روستا نسبت به روستاهای مجاور آن از حداقل امکانات ارتباطی و آموزشی بهره‌مند است می‌توان حدس زد که گویش ساکنان آن دست‌نخورده‌تر باقی مانده و این فرصتی است مغتنم برای گردآوری و ثبت داده‌های

۱. در متن اصلی «شمال غربی» آمده بود که در اینجا به «غربی شمالی» اصلاح شد.

۲. در متن اصلی «شمال غربی» آمده بود که در اینجا به «غربی شمالی» اصلاح شد.

زیانی با هدف انجام تحلیل‌های آوایی و توصیف‌های ساختاری و دیگر مطالعات زبان‌شناختی. بنا به گفته پرسشگیران این تحقیق، گویش‌های «شوشابی» و «لولوهری» که در نزدیکی اسکنان صحبت می‌شوند از نظر آوایی و اندکی واژگانی با اسکنانی تفاوت دارند؛ اما هرگونه اظهار نظر تخصصی در خصوص تفاوت‌های احتمالی آنها با یکدیگر مستلزم مصاحبه با اهالی و گویشوران آن مناطق است.

در تقسیمات کشوری، اسکنان روستایی است از دهستان حرمرود سفلی واقع در بخش سامن از توابع شهرستان ملایر در جنوب شرقی استان همدان. ساکنان اسکنان اقوام لک و لر هستند و به گویش لکی (اسکنانی) سخن می‌گویند (مصریان، ۱۲۶). کار و پیشه آنان اغلب کشاورزی، دامداری و قالی‌بافی است. از محصولات کشاورزی این منطقه می‌توان گندم، جو، یونجه و چغندر قند را نام برد. رودخانه حرم‌آباد بارزترین عارضه جغرافیایی در این منطقه است که اصلی‌ترین رودخانه این روستا و روستاهای مجاور آن به‌شمار می‌رود (← نقشه ۲).

بر اساس آمار سال ۱۳۷۶، در این روستا ۱۲۰ خانوار زندگی می‌کنند. این آبادی دارای یک دبستان، یک مسجد، شرکت تعاونی روستایی، شورای اسلامی روستا، یک بقالی، آب لوله‌کشی و برق است (فرهنگ جغرافیایی (همدان)، ۳۲ و نقشه منطقه‌ای ضمیمه آن). اما با در نظر گرفتن روند ترک مناطق روستایی و روی آوردن روستائیان به شهرها جمعیت این روستا کاهش یافته است. سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۸۵ جمعیت این روستا را ۴۵۳ نفر (۱۸۲ مرد و ۲۷۱ زن) با ۹۷ خانوار گزارش کرده است که از آن میان ۳۱۶ نفر (۱۳۰ مرد و ۱۸۶ زن) باسواد و ۸۶ نفر (۲۴ مرد و ۶۲ زن) بی‌سوادند. با این حال، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت آبادی اسکنان را ۵۰۰ نفر (۲۳۷ مرد و ۲۶۳ زن) در ۱۵۰ خانوار نشان می‌دهد (مرکز آمار ایران < درگاه ملی آمار) (نیز ← جدول ۸).

روش پژوهش

در این پژوهش، شیوه گردآوری داده‌های گویشی به روش میدانی (مصاحبه با گویشور و واج‌نویسی داده‌ها) است. به هنگام گردآوری داده‌های گویشی، محدود و مقید به پرسشنامه تجویزی نبودیم؛ بلکه، در نشست‌های متعدد با گویشور، به مقتضای صحبت، یافته‌های زبانی تازه‌ای اعم از واژه یا جمله را به این مجموعه افزودیم و برخی را کنار نهادیم.

با هدف دقت و سهولت در ثبت اطلاعات جغرافیایی، آماری و زبانی گویش مورد مطالعه و همچنین به منظور درج مشخصات فردی گویشور و پژوهشگر، نخستین بار در این کتاب نه جدول، سه برگه مشخصات پرسشگر و پرسشگیر و یک نمودار درختی زبانی طراحی شده که همراه با دو نقشه جغرافیایی از منطقه در کنار جدول‌های نشانه‌های آوایی («همخوان‌ها» و «واکه‌ها») دستیابی خوانندگان به یافته‌ها و داده‌های این تحقیق را به آسانی و در یک نگاه فراهم می‌کند.

مدخل‌های کتاب حاضر واژه‌های فارسی معیار است که به ترتیب الفبایی خط فارسی فهرست و منظم شده‌اند و معادل گویشی هریک در برابر آن واج‌نویسی شده است. همچنین، برای شفافیت بیشتر، برخی از مدخل‌های این کتاب با مثال‌هایی در قالب یک یا چند جمله یا عبارت که ذیل همان مدخل آمده است همراه شدند. از سوی دیگر، در انتخاب مدخل‌های واژه‌نامه، عموماً آن دسته از واژه‌هایی دست‌چین شده‌اند که معادل گویشی آنها یا کاملاً با فارسی معیار تفاوت دارد یا، دست‌کم، تلفظ آنها متفاوت از فارسی معیار است؛ بدین ترتیب، این واژه‌ها می‌توانند هم منبعی برای مطالعات دقیق و موشکافانه ریشه‌شناختی واقع گردند و هم روند تغییرات آوایی و

زبانی را بنمایانند. با این حال، در میان داده‌های گویشی این کتاب واژه‌هایی نیز فهرست شده‌اند که تلفظ آنها با فارسی معیار یکی است؛ این امر به لحاظ اهمیتی است که برای واژه‌های پایه در زبان قائل شده‌ایم. مدخل‌هایی که ارجاع دارند نیز از منظر معناشناسی یا کاربردشناسی قابل تأمل‌اند.

واژه‌نامه این کتاب موضوعات زیر را در بر دارد:

اندام‌های بدن انسان؛ گیاهان و اندام‌های گیاهی؛ جانوران و اندام‌های جانوری؛ بیماری‌ها و حالت‌های مزاجی؛ خانواده و اصطلاحات خویشاوندی؛ خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها؛ وعده‌های غذایی؛ مزه‌ها؛ رنگ‌ها؛ پوشاک؛ زیورآلات؛ ساختمان و اجزای آن؛ وسایل خانه؛ ابزار و آلات؛ پیشه‌ها؛ طبیعت و محیط زیست؛ واحدهای اندازه‌گیری؛ اعداد؛ اوقات؛ صفات و سایر واژه‌های رایج در این گویش.

در این کتاب، به منظور ثبت دقیق‌تر تلفظ کلمات، واج‌نویسی‌ها اندکی به آوانویسی گرایش داده شد. در بخش واژه‌نامه، دو مشخصه زبرزنجیری^۱ مهم چون «تکیه»^۲ و «کشش»^۳ هم نشان داده شده است. همچنین نشانه همزه آغازین که در ثبت داده‌های گویشی و تقطیع و تعیین الگوی همجایی کلمات ضرورت دارد نیز در همه جا قید گردیده است. این گویش ۲۶ همخوان (← نشانه‌های آوایی، جدول ۱: همخوان‌ها) و ۸ واکه و سه واکه مرکب (← نشانه‌های آوایی، جدول ۲: واکه‌ها) دارد. تکیه نخستین در این گویش، همانند فارسی معیار، بر روی هجای آخر قرار دارد، مگر در چند واژه‌ای که تکیه روی هجای نخست آمده است؛ از جمله، در معادل‌های گویشی چند واژه مربوط به زمان، مانند «پریروز، پریشب، پس‌پریروز، پس‌پریشب، دیروز، دیشب» و «عزیزم» که، به نوعی، شبه‌جمله است. کشیدگی واکه‌ها، در این گویش، غالباً از نوع کشش جبرانی^۴ است.

-
1. suprasegmental
  2. stress
  3. length
  4. compensatory lengthening

در بخش مشخصه‌های دستوری ابتدا ضمایر (شخصی، اشاره، مشترک، مبهم، پرسشی) و کلمات پرسشی معرفی شده‌اند. به دنبال آن سه فعل آمدن (لازم)، دیدن (متعدی) و پختن (دو-وجهی) بطور کامل صرف شده است و، در ادامه، تعداد ۷۸ مصدر در سه صورت سوم شخص مفرد (حال)، سوم شخص مفرد (گذشته) و امری صرف گردیده که با بررسی هریک می‌توان بن‌های ماضی و مضارع افعال را بازشناخت.

در بخش جملات تعداد ۱۰۰ جمله خبری، پرسشی، امری و عاطفی آمده است که با مطالعه هرکدام می‌توان به ساخت صرفی و نحوی این گویش پی بُرد. هشت جمله نخست نیز با هدف شناسایی و بررسی ساخت کُنایی^۱ طرح شده‌اند. برای پیشگیری از تأثیر ترجمه در بازگویی جملات به گویش مورد نظر، گویشور مختار بود تا هریک از جملات را با همان ساخت و سبکی که در گویش او متداول است و نزد گویشوران آن گویش کاربرد عام دارد بیان نماید. از این رو، سبک و سیاق، ساخت‌های نحوی و زمان‌های دستوری جمله‌های فارسی معیار و معادل گویشی آنها همواره و در همه‌جا بر یکدیگر منطبق نیستند زیرا گویشور در بعضی موارد به ترجمه معنایی جملات تمایل و گرایش داشته است.

ضمیمه ۱ داستانی طنزگونه به فارسی معیار است که به گویش اِسکنانی واج‌نویسی شده است. اما این داستان صرفاً برگردان لفظ‌به‌لفظ متن فارسی آن نیست، بلکه گویشور با فاصله گرفتن از متن فارسی پیش‌رو آن را به گویش خود بازگو کرده است. ضمیمه ۲ شامل سه فهرست است: «نام‌های رایج مردان در منطقه»، «نام‌های رایج زنان در منطقه» و «نام برخی روستاها و مناطق همجوار با اِسکنان». در این بخش، علاوه بر تلفظ معیار، تلفظ گویشی هر نام نیز در برابر آن آمده است؛ و ضمیمه ۳ به برگه‌های مشخصات پرسشگر و پرسشگیر اختصاص دارد.

منابعی که در بخش پایانی کتاب آمده شامل منابع فاسی، منابع لاتین، و منابع اینترنتی است. مراجعی که از اطلاعات آن مستقیماً در این تحقیق استفاده شده در درون متن بدانها

ارجاع داده شد؛ از مراجع دیگر مانند فرهنگ‌های فارسی و شیوه‌نامه‌های گویشی در تنظیم فهرست فارسی و معانی و ارجاعات واژه‌نامه استفاده گردید و منابع آواشناختی فارسی و لاتین نیز در تهیه و تنظیم جدول‌های نشانه‌های آوایی و اتخاذ یک روش آوانویسی دقیق علمی و مناسب مورد مشورت قرار گرفتند.

در این کتاب از هرگونه اظهار نظر تخصصی یا بررسی‌های همزمانی یا درزمانی پرهیز شد. اطلاعات پایه گویشی در این مجموعه صرفاً مبنایی است برای مطالعه روشمند داده‌های گویشی و بررسی‌های توصیفی زبان‌شناختی.